

מסקנה

בחלקים הפנימיים (ב' ו-ג). ברם יש להזהיר את היושבים בסוכה זו שלא לשבת תחת החלקים המקורים, ומשום כך ראוי להעמיד את השלחן לפחות בחלקו תחת החלקים הפנויים ומסוככים בסכך כשר כדי שלא יבואו להמשך אחריו.

נראה שבנד"ד ניתן להכשיר את כל חלקי הסוכה המצויים תחת הסכך הכשר בלא שום תיקון נוסף, ולראות את הסכך שעל גבי החלקים החיצוניים (א' ו-ד) כסכך כשר לגבי היושבים תחתיו, ובה בעת לראות אותו כדופן עקומה לגבי היושבים

סימן נג

סוכה שיש בה טירחא גדולה

שאלה

רבה כל כך. והרי החיוב במצות סוכה לא נאמר במקום צער, ובכלל זה בתנאי מגורים ובחוסר נוחות כמו אלו, אלא דווקא באופן שבו אדם דר כל השנה, כפי שלימדונו חכמים "תשבו – כעין תדורו" (סוכה כו, א). ואף השואל רצה להסתמך על סברא דומה שהובאה בביה"ל (סי' תרמ, ד"ה מפני הרוח), שלא זו בלבד שהמצטער מחמת הצינה פטור מן השינה בסוכה, אלא שגם אין לחייב אותו מלכתחילה לטרוח ולהביא כרים וכסתות לסוכתו על מנת להנצל מן הצינה. ובטעם הדבר כתב:

אין כל אדם יכול לטרוח בכל לילה להביאם שם, ולמחר לפנותם.

ואע"פ שאם יכול להניחם שם במשך כל החג אין לפטרו מדין מצטער, מכל מקום אין לחייבו לטרוח להביאם לסוכה בכל לילה משום שאין דרך האדם לדור כך בביתו. ולכאורה יש ללמוד מדבריו גם לנד"ד, שכל עוד ישיבת הסוכה כהלכתה כרוכה בטורח גדול כל כך, באופן שאדם רגיל בביתו אינו רגיל לטרוח כל כך, ראוי לפטור אותו מדין 'מצטער'.

אדם גר בבנין רב קומות בקומה העשירית, וטורח גדול עבורו לרדת לסוכה בכל עת שהוא חפץ לאכול עוגה או שאר מיני מזונות. ואמנם לקראת הסעודות הקבועות המשפחה מתארגנת, ומורידה את כל המצרכים והכלים הנחוצים לסעודה, כך שהסעודה עצמה אינה כרוכה בטירחא יתרה. אך בין הארוחות, כשבני הבית חפצים לטעום עוגה, המאמץ לרדת לסוכה גדול, והטירחא קשה עליהם. ושאלתו: האם בתנאים אלו הוא רשאי לפטור עצמו מן החיוב של אכילה בסוכה, בטענה שטירחא יתרה זו מביאה אותו לידי צער, ו"מצטער" פטור מן הסוכה?

תשובה

אמנם מסתבר שבכל ימות השנה אין דרכן של בני אדם לטרוח כל כך לצורך אכילה מועטה, ולכאורה די בסברא זו כדי לפטור את השואל מעצם המצוה של ישיבה בסוכה, כיון שהיא כרוכה בטירחא

על בעל הסוכה עד זמן השינה. ובשעה זו טורח לו להביא כרים וכסתות כדי להכניס את עצמו לחיוב, ואילו קודם לכן עוד לא הגיע זמן חיובו ולא חל עליו החיוב לטרוח ולהביאם.

אך לאחר העיון נראה שסברת השואל אינה נכונה, ואין לדמות את הטירחה שהביה"ל דן בה לטירחה של העליה לסוכה שאנו דנים בה. ביה"ל דן במצב בו הוא פטור בעצם מן הסוכה, בגלל הקור, אלא שיכול היה להכניס את עצמו לחיוב ע"י טירחא רבה. משא"כ בנד"ד האדם חייב בסוכה ואינו מצטער כלל מחמת הסוכה עצמה, אלא שהוא מצטער מחמת הטירחה הכרוכה בהורדת העוגה מן הקומה העשירית. ולא מצינו שפטרו את המצטער מחמת טירחא כעין זו, שהצער אינו נוגע לעצם ישיבתו בסוכה ולטרוח הכרוך בכך אלא למאמץ הנובע מהליכתו אליה. וכעין מה שכתב המשנ"ב (שם, ס"ק כד) בענין מי שאין לו מקום בחצירו לבנות סוכה, שאין בזה כדי לפטרו מן המצוה, אע"פ שיש לו טירחה גדולה לבנותה במקום אחר וללכת לשם. ובטעם הדבר כתב שאדרבה כיון שבימי חג הסוכות ביתו נקבע בסוכה, ממילא אין להתחשב בטירחה הנובעת מן המרחק של ביתו, והיא אינה חשובה טירחה.

וסברא כעין זו הובאה בספרו של הגרש"י ז"ל 'אישים ושיטות' (עמ' מט) בשם הגר"ח מבריסק. הוא מספר שהגר"ח נשאל ע"י אדם עני הגר בעירו שאביו שלח לו מברק מוורשה ובו הודיע לו שהוא זקוק לעזרתו. ושאלתו של העני נגעה לגדרי מצות כיבוד אב שהוא חייב בה, אך אינו חייב להוציא הוצאות עליה. וטענתו היתה: שמכיון שאין לו יכולת לשלם דמי נסיעה

אך לאחר העיון נראה שאין ללמוד מהלכה זו, ולא דמי זה לזה כלל. בנידון שהביא הביה"ל מדובר שהישוב בסוכה מצטער מחמת הקור, ומטעם זה הוא פטור בעצם מהמצוה, אלא שהוא יכול להגן על עצמו בכרים וכסתות ובכך להתגבר על בעיית הציונה. והא גופא קמ"ל, שעליו להכניס את עצמו לחיוב סוכה ע"י הבאת כרים וכסתות לסוכתו למשך ימי החג, כשהתנאים מאפשרים זאת במאמץ סביר. אך מאידך, כשהטרוח להביאם לסוכה בכל לילה מכביד עליו, פטרו אותו מן הצורך להכניס את עצמו לחיוב זה, כיון שהדבר כרוך בטרוח גדול כל כך.

וכדמות ראייה לסברא זו יש להביא מן המנ"ח (מצוה שפ) בענין מילת ערל בערב פסח. המנ"ח דייק מרש"י (פסחים סט, א ד"ה ענוש) שערל שלא מל חייב כרת על ביטול מצות קרבן פסח, רק אם היה ביכולתו למול משש שעות ומעלה, שהוא זמן שחיתת הפסח. אך קודם חצות היום, כשעוד לא חל עליו החיוב בקרבן הפסח, הוא אינו חייב אז למול כדי להמציא את עצמו בעתיד לידי חיוב. ומכאן יש ללמוד, שאדם אינו חייב לדחוק את עצמו בטירחה יתרה כדי שתנאי המגורים בסוכתו יאפשרו לו לשהות בה ולישון בה בלא צער. ואמנם יש צד של חומרא במקרה שהובא בביה"ל בהשוואה למה שכתב המנ"ח. המנ"ח דן בחיוב הטירחה במילה קודם זמן חיובו של הערל בקרבן פסח, ואילו הביה"ל מתייחס לטירחה שזמנה בחג הסוכות עצמו, לאחר שכבר חל עליו חיוב סוכה.

ואעפ"כ נלענ"ד שהשוואה בין המקרים במקומה, משום שגם לאחר שהגיע חג הסוכות חיוב השינה בסוכה עדיין לא חל

עליו ודאי ניחא ליה לאיניש לקיים מצוה בממוניה, אך כל זאת כדי לקיים את מצות בדיקת החמץ עצמה שכבר נתחייב בה. מה שאין כן בחמץ המצוי בפי נחש, שמפקיע ממנו את עצם החיוב של ביעור החמץ. אלא שאם יביא לשם חבר יוכל לסלק את הסכנה והחיוב במצות הביעור יחזור למקומו, דווקא בכה"ג יש להסתפק אם הטריחוהו בממונו.

ואם כן, הראשונים בסוגיא זו חילקו בין הסוגיות באופנים אחרים: שבפי נחש אנו מסופקים שמא יאכלנה או יוציאנה, ושם אינו יכול לקיים המצוה בגופו אלא רק בממונו, והוצאותיו גדולות יותר, ועוד תירוצים, (עיין בתוס' ד"ה בממוניה ובמהרש"ל, וכן במאירי ד, ב ובמהר"ם חלאווה על אתר), אך אין להביא מהם ראייה לסתור סברא זו. ואדרבה, סברתו של הגר"ח מסתברת בטעמה, וראוי למנותה בכלל התירוצים האחרים.

ואם כן, הוא הדין בנד"ד שיש להבחין בין צער הנגרם לאדם מעצם הישיבה בסוכה לבין צער הנגרם לו מן הדרך אל הסוכה. צער מן הסוג הראשון פוטר אותו ממצות סוכה, ואילו צער מן הסוג השני אינו פוטר אותו ממצוה יקרה זו.

ומן הראוי להמליץ לו להמנע מאכילת עוגות בין הארוחות, אלא לשבור את רעבונו בדברים אחרים כמו ירקות ופירות וכדומה.

ברכת למרחק כזה לכאורה הרי הוא פטור ממצות כבוד אב, שהרי להלכה קי"ל "כיבוד אב משל אב", דהיינו מממונו של אב ולא מממונו של בן. וענה לו הגר"ח: אין הכי נמי, אינך חייב לקנות כרטיס נסיעה על חשבונך אלא תלך רגלי!!!. ורצונו לומר שהתורה פטרה את הבן מהוצאת הוצאות משלו לכיבוד אביו רק על עצם הכיבוד, אך לא פטרה אותו מלשלם על ה"היכי תמצי" להגיע לאביו, כדי שיתחייב שם לקיים את המצוה המוטלת עליו בממונו של אביו.

והגרש"י ז"ל עזרנו יישוב על פי סברא זו את הסתירה בענין חיוב בדיקת חמץ הכרוכה בהוצאת ממון, שהגמרא בפסחים (י, ב) הסתפקה בה. וכגון, שככר החמץ מצויה בפי הנחש, וצריך לשכור חבר כדי להוציאה ולבערה. ובטעם הספק נקטה הגמרא: "בגופיה אטרחוהו רבנן, בממוניה לא אטרחוהו רבנן, או דילמא לא שנא, תיקו". אך לעומת זאת הגמרא (ד, ב) עצמה נקטה כדבר פשוט: "ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה", והטילה את בדיקת החמץ על השוכר אע"פ שהדבר כרוך בהוצאת ממון. ומדוע לא נאמר כך גם כשכיר החמץ מצויה בפי הנחש, שעליו להוציא מממונו לשכור חבר כדי להוציא את החמץ מפי הנחש?

אך לפי סברא זו שכתבנו הסתירה מיושבת. אמנם כשחובת הבדיקה כבר חלה

נספח: האם מותר להכנס לכתחילה למצב של דחיית איסור משום פיקוח נפש וכדו'

פיקו"נ, ובערב שבת נחתינן חדא דרגא ולכן התירו לו רק כשמפליג לדבר מצוה. אך הרמב"ן סובר שאפי' בשבת עצמה מותר להכניס את עצמו למצב של היתר לצורך מצוה, ועל כרחך התירו לו בערב שבת עוד יותר, להפליג אפילו שלא לצורך מצוה. ועיי"ש בספרנו שהערנו על דבריו.

אך לאחר העיון הדרגא ב"י. ולדעת הרמב"ן אם המדובר בפיקו"נ מותר להכניס למצב כזה ביום חול אפי' לדבר רשות ע"י ישראל, אך כשאין פיקו"נ אסור אפילו ע"י נוכרים אלא ג' ימים קודם השבת, ולדבר מצוה מותר אפילו בע"ש. ומשה אמת ותורתו אמת.

ועיין 'דברי יציב' (חא"ח סי' קע) שתלה את המחלוקת ביניהם בשאלה עקרונית יותר, שהרמב"ן סובר ששבת הותרה במקום פיקו"נ ואילו בעה"מ סובר שדחוייה היא, ועיין הקדמת העונג יו"ט.

ויש להסתפק אם נכון לדמות את חיוב הכניסה למצב בו אדם מתחייב לקיים מצוה, לבין האיסור להיכנס למצב בו יאלץ לעבור עבירה. כי עם כל הדמיון יש גם מקום לחלק בין קיום מצוה לבין עבירה אפילו במקום שהותרה, אך מאידך יש גם להשוות ביניהם. וצ"ע.

בגוף התשובה דנו בשאלה עד כמה אדם צריך לטרוח על מנת להכניס את עצמו לחיוב במצוה כמו ישיבה בסוכה וביעור חמץ.

וכעין זה מצינו דיון בין הראשונים בשאלה דומה, והיא: האם מותר לאדם להכניס עצמו למצב בו יהיה מותר לו לעבור עבירה, כמו כניסה למקום שיש בו סכנה שמצריך לחלל את השבת בהיתר מפני פיקוח נפש. וכבר נחלקו בדבר הר"ז^ה והרמב"ן בסוגיית "ההוא ינוקא דאישתפוך חנמיה" (שבת נג, ב בדפי הרי"ף), לדעת הר"ז^ה אסור למול את הילד ולהכניסו למצב של פיקו"נ שגורור אחריו היתר לחמם את המים בשבת, ואילו לדעת הרמב"ן מותר להכנס לכתחילה למצב זה אפילו במקום שיצטרכו לבסוף לחמם את המים על ידי ישראל.

ובשורשי מחלוקת זו, כבר הבאנו בספרנו (באהלה של תורה ח"ב, סי' יח) את ביאור החת"ס (ח"ו סי' צז) שהרמב"ן ובעמ"א נחלקו בענין זה לשיטתם בענין איסור ההפלגה בספינה ג' ימים קודם השבת (שבת ז, א בדפי הרי"ף). לדעת בעה"מ אין להפליג בערב שבת אלא לצורך מצוה, שהרי בשבת עצמה אסור להיכנס לכתחילה למצב של